

**HEYBELİADA RUHBAN OKULU (HRO) MESELESİ: SİYASA,
MENFAAT, PARANOYA VE ETKİLER****Doç.Dr. Mete Kaan KAYNAR¹****Yrd.Doç.Dr. Gökhan AK²****Özet**

1844 yılında Heybeliada'daki Umut Tepesi'nde açılan Heybeliada Ruhban Okulu, İstanbul'un fethi sonrası Türklerin hâkimiyetine girmesine rağmen, Osmanlı İmparatorluğu tarafından varlığı tutulan İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin doğrudan ilgi ve yetki alanında hareket eden bir kurumdur. Doğu Bloku'nun çöküşü ve küreselleşme süreçleriyle birlikte dinî değerlerin toplumlar nezdinde yükselişe geçmesi, dinin dünya siyasetinde öneminin artıp daha belirgin bir araç olarak kullanılması, Türkiye'de hem İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni hem de 1971'de kapatılmış olan HRO'yu gündeme taşımıştır. 1971 yılından bu yana kapalı olan Heybeliada Ruhban Okulu, özellikle bu tarihten sonra Türkiye, Yunanistan ve Patrikhane arasında siyasî, hukukî ve kültürel gelişme ve ihtilaflara konu olan temel kurumsal bir sorun konumu kazanmıştır. Hatta bu sorun, son yıllarda ABD ve AB'nin de müdahil olduğu uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu çalışmanın amacı, her şeyden önce bir hukuk devleti olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Heybeliada Ruhban Okulu'nun geleceği konusunda uygulayabileceği siyaseti, söz konusu okulun geçmişten günümüze İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi ile ilişkileri, statüleri ve Türk-Yunan sorunlarına etkileri açısından salt hukukî mülahazalar çerçevesinde irdeleyerek ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Heybeliada Ruhban Okulu, Lozan Barış Antlaşması, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi, Rum Azınlık, Türk-Yunan Sorunları

**THE ISSUE OF HALKI THEOLOGICAL SCHOOL: POLITICS,
INTEREST, PARANOIA AND IMPACTS****Abstract**

Although the Theological School of Halki which was established on the Hill of Hope on Heybeliada in 1844 had gone under Turkish sovereignty following the conquest of İstanbul, this school acted under the direct of control and interest of the Greek Orthodox Patriarchate of İstanbul which the presence was saved by the Otoman Empire. The Theological School of Halki which was closed since 1971, turned out to be a main institutional issue which is the subject of political, legal and cultural disputes and developments, particularly after 1971. Even this issue gained an international status in which the US and the EU recently envolved. The aim of this paper is to analyze and reveal legally its impacts and status regarding Greco-Turkish problems relations with the Greek Orthodox Patriarchate of İstanbul from past to present and policy which the Republic of Turkey, primarily as an law state, could apply regarding the future of the Theological School of Halki inconsistency of thesis of Greece in this respect, who wants to expand her sovereign rights that are transfered by the Greek Orthodox Patriarchate of İstanbul.

Keywords: The Theological School of Halki, The Peace Treaty of Lausanne, Greek Orthodox Patriarchate of İstanbul, Turkish-Greek Minority, Turkish-Greek Issues

Özgün Araştırma/Original Article

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author: Hacettepe Üniversitesi, Türkiye, metekaankaynar@gmail.com

² Nişantaşı Üniversitesi, Türkiye, gak2081@yahoo.co.uk

1. GİRİŞ

Doğu Bloku'nun çöküşü ve küreselleşme süreçleriyle birlikte dinî değerlerin toplumlar nezdinde yükselişe geçmesi, dinin dünya siyasetinde önemini artırıp daha belirgin bir araç olarak kullanılması, Türkiye'de hem İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni hem de 1971'de kapatılmış olan Heybeliada Ruhban Okulu'nu (HRO) gündeme taşımıştır. Bu durumun bazı önemli siyasal nedenleri bulunmaktadır. Bunlar arasında, 90'lı yıllardan itibaren Avrupa Birliği (AB) üyeliği yolunda Türkiye'nin çabalarını artırmasını ve eski Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası kurulan yeni Rusya Federasyonu'nun zedelenen süper-güç nüfuzunu tekrardan temin için Ortodoks dünyası ve kilisesi ile yakından ilgilenmeye başlamasını saymak mümkündür. Bu gelişmeler, hem Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ile HRO'nun Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) gözünde de stratejik önemini artmasına hem de İstanbul Patrikhanesi ve onun bünyesindeki kurumlara eskisine oranla daha fazla ilgi duyulmasına yol açmıştır. İstanbul Patrikhanesi yanında, bilindiği üzere, bir de Rusya Federasyonu'nun Slav coğrafyalar üzerindeki kontrolünü sağlamak maksadıyla doğrudan yönetimi, denetimi ve kontrolü altında Moskova Patrikhanesi bulunmaktadır.

Özellikle kapatıldığı 1971 yılından bu yana Türk siyasî yaşamının gündemini değişik yoğunluklarda meşgul eden HRO meselesi, günümüzde Türk dış politikasının önemli ve öncelikli çözüm bekleyen mevzularından biri haline gelmiştir. Buna ana sebep olarak, Türkiye'nin AB ve ABD ile olan ilişkilerinin özellikle 2000'li yıllarla birlikte değişik nitelikler kazanması ve HRO'nun tekrar açılmasına yönelik taleplerin bir iç siyaset konusu olmaktan çıkarak uluslararası nitelik kazanması gösterilebilir. Nitekim Türkiye'ye ilişkin ilk ilerleme raporunu 1998 yılında yayımlayan AB, HRO'nun hala açılmamış olmasına yönelik ilk resmi yazılı görüş ve söylemini 2000 yılı Türkiye ilerleme raporunun "din özgürlüğü" bölümünde gündeme getirmiştir (European Commission 2000: 18).

Patrikhane'nin de, HRO'nun kapatılması konusunu, 1971'den bugüne değin her vesilede uluslararası kamuoyunun gündemine taşıdığı ve Türkiye'nin iç hukukuna müdahalelere neden olan bir baskı unsuruna dönüştürdüğü görülmektedir. Önceleri Türkiye'de bulunan ve Lozan'la korunan gayrimüslim azınlıkların eğitim ihtiyacını karşılamak amacı ile bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdüren okul, zamanla Patrikhane'nin ekümeniklik iddiaları sonucu farklı yapılanmalara gitmiş, tamamen devlet denetim ve kontrolünden çıkarak özerk bir yapıya sahip olmak istemiştir.

Okulun bu yapı ile tekrar açılması, kimilerine -örneğin Özdemir'in değerlendirmelerine göre, azınlıklara imtiyaz değil, sadece Müslüman Türk halkına tanınan müsavi muamele görme hakkını veren 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın eşitlik ilkesini belirten 1982 Anayasası'nın 10. maddesi ile Türkiye devletinin laik olduğunu belirten 2. maddesinin de doğrudan ihlali anlamına gelmektedir (Özdemir 2006: 201). Oran³ ise, bu konunun da Türkiye ve Türkler tarafından bir korku, endişe ve hatta paranoya halinde ele alınarak, Ruhban Okulu'nun açılmasının veya Patrikhane'nin ekümenikliğinin tanınmasının, milli menfaatlerimize tamamen aykırı bir durum olarak görüldüğünü, bu durumların Yunanistan'ın çıkarlarına hizmet ederek Megali İdea'nın tekrar hortlatılacağına inanıldığına dikkat çekmektedir. Nitekim Yunanistan'ın nüfusunun, 4-5 milyon civarındaki diaspora hariç, 10.5 milyon civarında olduğunu, Türkiye'de ise sadece İstanbul'un nüfusunun 17-18 milyon olduğunu unutmamak gerekir.

Korku, kendine çeşitli şekillerde güveni olmayan bir varlığın duyduğu bir histir. Dolayısıyla belki Yunanistan'ın ve Yunanların Türkiye ve Türklere karşı duyduğu, hissettiği tarihsel korku, endişe ve paranoyayı, onların, ekonomi, ordu, nüfus vb. milli güç unsurlarının

³ Ayrıntı için bkz. [www.baskinoran.com/gazete/213Korku\(14-07-2004\).rtf](http://www.baskinoran.com/gazete/213Korku(14-07-2004).rtf) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016)

Türkiye'ye nazaran daha zayıf olmasına bağlamak mümkündür. Ancak aksi, özellikle günümüzün çağdaş, küresel devletler arası ilişkilerinde daha da tuhaf görünmektedir. Bu bağlamda Oran, bütün bu ve benzeri paranoyaların gereksiz olduğuna ve kendine güveni olan, uluslararası ilişki ve gelişmeleri iyi tahlil eden ve uygulayan bir devletin aksine Ruhban Okulu ile Patrikhane'nin lehine olacak gelişmeleri kendi milli menfaatleri yönünde gayet uygun olarak kullanabileceğine vurgu yapmaktadır.

Ancak Türkiye'nin, HRO ve Patrikhane konularına -Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı duyduğu korkulara nazaran- daha yüksek dozda bir korku ve paranoya ile yaklaşması, doğal olarak konunun üçüncü taraflar ile yabancı kamuoyu tarafından daha da hararetle ele alınmasına neden olmaktadır. Bunun ana nedeni, Türkiye'nin konuya devamlı olarak tek yönlü ve katı bir tutumla yaklaşması, tarihten gelen paranoya dürtüleriyle konuyu devamlı olarak milli menfaatlerine halel getirecekmiş gibi ele almaya çalışması ve bu yüzden de konuyla ilgili yeni ve onu milli menfaatlerine faydalı olacak, onları destekleyecek yönde siyasalar üretmemesi gibi görünmektedir.

Zaten AB'nin, doğrudan bir koşul olmasa da, son yıllarda hemen her fırsatta telaffuz edip ilerleme raporlarında yer vererek⁴ Türkiye'den HRO'yu yeniden açmasını istemesi, sorunun göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaştığının da bir başka göstergesidir (Macar ve Gökaçtı 2009: 9). Bu bağlamda, anılan okulun tekrar açılması konusu, uluslararası toplum tarafından öncelikle Türkiye'deki gayrimüslimlerin inanç, ibadet ve ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmekte ve konuya, Türk hukuk sistemi içerisindeki hukukî geçmişi ile veçheleri dikkate alınmaksızın genelde siyasî mülahazalarla yaklaşılmaktadır. Dolayısıyla son yıllarda Türkiye'nin öncelikle AB ve ABD ile olan ilişkilerinde sıklıkla dillendirilen ve önüne getirilen bir konu ve gündem maddesi olarak HRO'ya ilişkin taleplerin, aslında dinî ve insan hakları temelli olmaktan öte, siyasî kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu yüzden de, HRO'nun çeşitli gerekçeler öne sürülerek yeniden açılıp açılmamasına yönelik görüş ve değerlendirmelerden kaynaklanan tartışma ve anlaşmazlıkların iç ve dış siyasî mülahazalarla değerlendirilmesinden önce:

- (1) Anılan okulun gerçekte açık olup olmadığına ve hangi okulun açılmak istendiğine,
- (2) Bundan hareketle, anılan okulun hangi statüde açılabilmesi olanaklığının hukukiliğine,
- (3) Türkiye'nin bu okul ve Patrikhane konusunda atabileceği özgüvenli radikal adımların, milli menfaatlerini hangi noktalarda destekleyebileceğine, ilişkin analizlerin yapılması ve bunların ortaya konulması daha önem arz eder hale gelmiştir.

Zira bu bilimsel tahlillerin yapılması, uluslararası toplumun laik, demokratik ve çağdaş bir üyesi olan Türkiye'nin gerek uluslararası platformlarda gerekse AB yolunda her fırsatta önüne getirilen bu siyasî konuda hukuk temelli daha net ve istikrarlı ülkesel pozisyonlar benimsemesine katkı sunabilecektir. Özel'in de vurguladığı gibi; "*HRO meselesi salt siyasi bir mesele olarak tanımlanamaz ve Hükümetin alacağı siyasi bir kararla açılmaz. Zira HRO siyasal bir kararla kapatılmamıştır ki siyasi bir kararla açılması mümkün olsun. HRO nun kapatılması hukuki bir sürecin sonucudur ve bu süreç hiçbir şekilde HRO'nu hedef almamıştır.*" (Özel 2006: 25)

Bu bağlamda, çalışmanın inceleme akışı şu şekilde belirlenmiştir. Başlangıçta İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ile HRO'nun kısa bir tarihçesi sunulacak; sonrasında HRO'nun aslında açık olup olmadığı konusu ile 1971'den bu yana aslında HRO kapsamında

⁴ Örneğin 2004 İlerleme Raporu için bkz: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf, s.44, (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016).

hangi okulun açılmasının talep edildiği konuları irdelenecek; bu bağlamda hukuki boyutu analiz edilerek, konu sonuç ve düşüncelerle bağlanacaktır.

2. FENER RUM PATRİKHANESİ VE HRO: DÜNDEDEN BUGÜNE

Bizans İmparatorluğu zamanında 4. yüzyıldan itibaren Doğu Roma Hıristiyan Konsülleri kararlarıyla önce Patrikhane, sonrasında Ekümenik olarak tanımlanan Bizantium Kilisesi, 4. yüzyıldan itibaren bünyesinde oluşturulan Sen Sinod (Kutsal Meclis) marifetiyle Doğu Ortodoksları üzerinde etki ve yetki alanını genişletmiş; 9. yüzyıldan itibaren de Papalık ve Katolik dünyası ile yetki, nüfuz ve öğreti çatışmalarına girmiştir. Bu çatışmalar, İstanbul'un fethi ile Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin denetiminin Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesine dek sürmüştür. İki kilise arasındaki derin ihtilaflar, dikkatli Osmanlı siyasetleri sayesinde daha da artmıştır (Şahin 1996; Türker 2001; Berkes 2002).

Bu meyanda, HRO'dan kaynaklı anlaşmazlık ve ihtilafların, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ile doğrudan ilişkili bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. Keza HRO, 1844'te Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Ortodoks milletlerin teolojik konular, kurallar ve ibadet şekli açılarından dinî birliğine destek sağlamak ve bu meyanda Ortodoks din adamı yetiştirmek maksadıyla açılmıştır. Ancak okulun teşkilindeki asıl önemli konu, okul üzerinde Fener Rum Patrikhanesi'nin vesayeti ve okulun aslında anılan Patrikhane'ye bağlı olarak açıldığı gerçeğidir. Bu anlamda, Okul'un geçmişi Patrikhane'nin geçmişinden ayrılmaz bir durumda olduğundan, öncelikle kısaca Patrikhane'nin geçmişine ve Okul ile ilişkisine değinmek yerinde olacaktır.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrol ve egemenliğine girmiş olmasına rağmen, II. Mehmet'ten başlamak üzere Osmanlı padişahlarının uyguladığı "Osmanlı tehdidine karşı Batı ve Doğu Kiliselerinin birleşmesini önleme" ve "Millet Sistemi" temelli siyasetler doğrultusunda ortadan kaldırılmayarak varlığı korunmuş dinî bir kurumdur. Bu siyasetlerin temelini, çok milletli bir imparatorluk olan Osmanlı'nın benimsediği "Millet Sistemi" oluşturmaktadır. Buna göre, Osmanlı yönetiminde hâkim unsur olan Tükler nüfusun üçte birini oluştururken, geri kalan kısım esasta Rum, Ermeni, Yahudi, Romen, Slav ve Arap "millet"lerinden müteşekkildir. Buna istinaden oluşturulan "Millet sistemi" ile her dini grubun en yüksek rütbeli din adamlarından biri, kendi cemaatleri tarafından o grubun idarî ve hukukî lideri olarak seçilmiştir. "Millet Sistemi", bu özerk cemaat yapılanmasının siyasî birlik altında oluşturduğu özgün mozaikğin tanımıdır. Ortodoks Rum cemaatinin lideri olarak da İstanbul Ortodoks Kilisesi Papazı (Patrik) seçilmiştir. Patrik, Rum tebaayı vergi, evlenme, doğum, def'in, temsil vb. kültürel-geleneksel işlerde yönetmek üzere çeşitli imtiyazlarla donatılmıştır (Eryılmaz 1996: 6). Bu siyasetler, Osmanlı padişahlarınca Ortodoks Patrikhanesi ile kilise teşkilatına verilen güçlü fermanlarla desteklenmiş (Sofuoğlu 1996: 15) ve teminat altına alınmıştır; "*Kimse Patrik'e takakküm itmesun. Kim olursa olsun hiçbir kimse kendisine ilişmesün, kendisi ve ma'iyetinde bulunan papaslar her dürlü umumî hizmetlerden müebbeden mu'af olsun. Kiliseleri, cami'e tahvil edilmeyecektir. İzdivaç ve def'in işleri, sair adet işleri Rum kilise ve adetlerine göre eskisi gibi yapılacaktır.*" (Tekirdağ 1967: 53-54; 49-53)

Bununla birlikte, yıllar içinde Patrikhane ve Patrikler, tanınan imtiyazlarla İmparatorluk içerisindeki nüfuz ve hâkimiyetlerini arttırmışlar ve zamanla kendilerini Bizans'ın tek varisi kabul ederek siyasal faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olduğu dönemlerde bu imtiyazları Bab-ı Ali ile uyum içerisinde ve suiistimal etmeden kullanan Patrikhane, İmparatorluğun zayıflamaya başladığı dönemde Yunan milliyetçiliğini destekler bir tutum takınmış ve bu nedenle de Osmanlı tarihinde ilk defa olarak ciddi bir tartışma konusu olmuştur (Benlisoy ve Macar 1996: 31-46). Patrikhane, modern Yunanistan'ın tarih sahnesine çıktığı 1830 sonrası ise, daha çok Osmanlı coğrafyaları ve

gayrimüslim milletleri üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen İngiltere, Fransa, Rusya gibi dönemin büyük güçlerinin milli çıkarları ve emperyalist siyasaları doğrultusunda kullanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'nın yarattığı taklit Batıcılığı çerçevesinde zamanın güçlü devletlerinin kendi aralarındaki nüfuz ve çıkar çatışmalarının merkezi haline gelmiştir. "Büyük pasta" İmparatorlukta Tanzimat'ın Osmanlı toplumunda yarattığı sosyo-politik değişimden yararlanan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, İmparatorluğun Ortodoks milletleri arasında dini birliği korumak amacıyla bir teoloji okulunun açılmasını gündeme getirmiştir.

Nitekim 19. yüzyıl, milliyetçiliğin etkisiyle Balkanlar'da birçok yeni devletin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu yeni doğuşlarda Patrikhane'yi endişeye sürükleyen, yeni kurulan ve nüfusunun çoğunluğu Ortodoks olan hemen her devletin aynı zamanda kendi ulusal kilisesini kurması olasılığıdır. Bu yüzden Patrikhane, gerek geçmişten gelen gücünün geçirdiği bu sarsıntıları bertaraf etmek, gerekse yüzyıllardır varoluş dayanağının doğal sonucu olarak, artık farklı ulus-devletleri oluşturan Ortodoks topluluklar arasında dinî birliği muhafaza edebilmek ve teolojik konularda türdeşliği sağlayabilmek amacıyla, kendi himayesinde, ancak uluslar-üstü bir anlayışla ruhbanını yetiştirebileceği bir okulu kurmayı planlar. Bundan amaç, ortaya çıkan ulusal devletlerin, beraberlerinde kendi bağımsız ve ulusal kiliselerini de kurması ve dolayısıyla da Patrikhane'nin manevi otoritesini sarsmalarını önlemektir (Macar ve Gökaçtı 2009: 11). Sonuçta Patrikhane, Rusya'nın da desteğiyle, kendisi ve bağılısı kiliselerin din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla öne sürerek Sultan Abdülmecid'in iradesini elde etmiş ve bu sayede Heybeliada'da bir Ruhban Okulu açılması kararını Bab-ı Ali'den temin etmiştir (Yalçın 2008: 127).

Bu gelişme üzerine HRO, Heybeliada'nın Umut Tepesi'nde Bizans döneminden kalma, 9. yüzyılda yapılmış eski Agia Triada Manastırı'nda Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı olarak Ortodoks din adamı yetiştirmek üzere 1 Ekim 1844 tarihinde Patrik IV. Germanos döneminde öğretime açılmıştır. Okulda zamanla, Patrikler ile Rum cemaatin bağışlarıyla zengin bir kütüphane oluşturulmuştur. Nitekim Günümüzde kitap hacmi kırk bini bulan bu kitaplığın el yazması bin kitabı bulunmaktadır (Kılıçoğlu vd. 1993: 134).

HRO, açık olduğu dönem boyunca dört farklı tedrisat dönemi geçirmiştir. Bunlar:

- (1) 1844-1919 dönemi dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji,
- (2) 1919-1923 dönemi orta öğretim olmaksızın beş yıllık teoloji,
- (3) 1923-1951 dönemi dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji (ilk dönemdeki gibi),
- (4) 1951-1971 dönemi dört yıl lise ve üç yıl teolojidir (Macar ve Gökaçtı 2009: 12).

Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında imzalanan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Patrikhane'nin Osmanlı İmparatorluğu zamanında verilen bütün imtiyazları kaldırılmış ve siyasî ve idarî mahiyette olan işlerle uğraşmayacağı, yalnızca dinî konular çerçevesinde varlığını sürdüreceği kabulüyle İstanbul'da kalmasına müsaade edilmiştir. Dolayısıyla Patrikhane'nin Lozan Antlaşması ile oldukça pasif duruma düştüğü söylenebilir. Bu pasiflik, 1940'lı yılların ikinci yarısına kadar devam etmiş, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni dünya düzeni ve Soğuk Savaş çerçevesinde dünyanın blok nüfuz bölgelerine ayrışmasıyla, ABD'nin de eski SSCB'yi kuşatma stratejisi bağlamında Patrikhane ile ilgilenmeye başladığı, bunun da Patrikhane'nin yeniden canlanmasına ve farklı girişimlerde bulunmasına neden olduğu görülmektedir (Özyılmaz 2000: 65).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde ise, 1936 yılında Heybeliada'da bulunan Deniz Harp Okulu'nun ihtiyacı için Ruhban Okulu ve Çam Manastırı arazilerinden bir kısmının 1936'da idari tasarrufla istimlak edilmek istenmiştir. Uzun süren mahkemeler ve Yunanistan'ın

çeşitli şekillerdeki müdahaleleriyle sorun, ancak 1952 yılında çözümlenebilmiştir (Yalçın 2008: 128).

HRO, 1844-1971 arası 127 yıllık dönemde 930 mezun vermiştir (Kalpakçıoğlu 1994: 243). Mezunlardan on ikisi ise, sonradan İstanbul Ortodoks Patriği olmuştur (Sofuoğlu 1996: 67). Bir ‘Teoloji Fakültesi’ haline getirilmesi için 1940’lı yılların Fener Patriği Spiru Aristokles Athenagoras tarafından büyük gayretler sarf edilen HRO’nun kurulduğu günden itibaren “Yunanlılık” emellerine hizmet eden bir eğitim kurumu halinde faaliyette bulunduğu görülmektedir. Dünya Ortodoks Kilisesi’nin birçok ruhanilerini yetiştirmiş olan bu okul, bünyesindeki yabancı öğretmenler vasıtasıyla ve bizzat Patrik’ten aldığı direktiflerle faaliyetlerini yürütmüştür. Nitekim Athenagoras, 1948 yılında Patrik olarak Türkiye’ye geldiği zaman İstanbul’un Erkek Rum Liselerinde o tarihlerde 2500 civarında öğrenci bulunmasına karşın, HRO’da ders gören öğrenci sayısı ise yalnızca 16’dır. Bu ilginç durumu, Rum ailelerin çocuklarını papaz okullarına gönderme konusundaki isteksizliklerine bağlamak mümkündür (Özyılmaz 2000: 93). Örneğin Patrik Athenagoras, Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul’da bulunarak Kuvay-ı Milliye aleyhine çalışan Helen Cemiyeti Mavri Mira’nın aktif üyeliğini yapmış ve savaşın Türkiye lehine sonuçlanmasıyla da Amerika’ya gitmiş bir kişiliktir (*Milliyet* 1965: 1).

1 Kasım 1948’de Sen Sinod tarafından Fener Rum Ortodoks Patriği seçilen “ABD’den ithal” böylesi bir kişilik, kendisi için Ankara Palas’ta tertiplenen bir öğle yemeğinde şu beyanatta bulunmuştur; “*İstanbul dışında geniş arazi sahibi olmak ve Patrikhaneye exterioriyal haklar (Türk kanunları dışında Papalık gibi) sağlamak gereklidir. Ayrıca, Heybeliada’daki Ruhban Okulu’nun Ortodoks Üniversitesi haline getirilmesi ve İstanbul’un Ortodoks dünyasının merkezi yapılmasını istiyorum.*” (Abacıoğlu 1988: 3) Ancak, tüm bu durumlara rağmen, I. Dünya Savaşı şartları, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş ve yok oluş dönemi ile Kurtuluş Savaşı ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarından bugüne değin neredeyse yüz yıllık bir zaman diliminin geçtiği ve dünyanın çok fazla değiştiği unutulmamalıdır. Tabii ki devletler arasında her daim ve öncelikle menfaatler söz konusudur; asla dostluk, hele de ebedi dostluk hiç olamaz, gerçekleşemez; görünen mevcut bir dostluk varsa da bu göreceli ve zahiridir. Elbet bir gün bu zahiri dostluklar, karşılıklı menfaatler yüzünden zedelenecek, sarsılacak veya kökten bozulabilecektir. Nitekim bu durum, uluslararası ilişkilerin kaçınılmaz bir gerçeğidir. Dolayısıyla, Patrik Athenagoras’ın da bu türlü konuşmaları yapması, geleceğe matuf böylesi beklentiler ve hedefler içerisinde olması gayet normal karşılanmalıdır.

1949 sonrası ve özellikle Demokrat Parti (DP) iktidarı ile birlikte, Patrik Athenagoras’ın HRO’ya yönelik girişimlerinin arttığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) 8 Aralık 1950 tarihli ve 927601 sayılı yazısı ile HRO’nun “Yüksek Okul” haline getirildiği ve “yabancı öğrenci alabileceği” karara bağlanmıştır. Bakanlığın Talim ve Terbiye Dairesi’nin 25 Eylül 1951 tarihli ve 151 sayılı kararı ile de “yüksek okula daha çok sayıda yabancı öğrenci alınabileceği” İstanbul Valiliği’ne bildirilmiştir. 1951 tarihli kararda ayrıca, 403 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun 28. maddesinde belirtilen yabancı öğrencilere % 20’lik sınır hükmüne aykırı olarak, HRO’da daha fazla sayıda yabancı öğrencinin eğitim görebilmesi için vize taleplerinin istizana (izne tabi) tutulması kabul edilmiştir. Öncelikli amacı Türkiye’deki azınlık ihtiyaçları için din ve kilise adamı yetiştirmek olan okul, yabancı uyruklu öğrencileri okutmaya yönelik ısrarcı faaliyetleriyle Lozan Barış Antlaşması’nın ekalliyetlerin himayesine dair 39. ile 44. maddeleri arasındaki hükümleriyle çelişir şekilde hareket etmeye başlamıştır (Özdemir 2006: 203). Görüldüğü üzere Heybeliada Ruhban Okulu, Türk hükümetlerinin onay ve izniyle, 8 Aralık 1950 tarihinden itibaren bir “özel yükseköğretim kurumu” olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

1950’li yıllarda Türk hükümetleri ile Patrikhane arasında HRO üzerinden süren olumlu ve sıcak hava ile ilişkiler, 1960’ların başlarında Kıbrıs’ta meydana gelen olaylar ve Kıbrıs

Türkleri'ne karşı yapılan soykırım ve katliamlar nedeniyle hızla değişmeye başlamıştır. Dönemin Türk hükümeti, önce HRO'da öğrenim görmek isteyen yabancı öğrencilere verilen vize uygulamasını güvenlik mülahazalarıyla kaldırmış ve bu şekilde yabancı öğrencilerin HRO'ya başvurabilmelerini 30 Mayıs 1963 tarihli genelge ile kısıtlama getirmiştir. 13 Nisan 1964'te ise, dönemin Milli Eğitim Bakanı İbrahim Ökem, Rum azınlık ilkokullarına tanınan ve mevzuat hükümlerini aşan özel hakların bundan böyle kaldırılacağını, HRO'daki yabancı öğrenci sayısının kısıtlanacağını ve Yunan Hükümeti'nin Türkiye'de eğitim görmüş 35 öğretmene Batı Trakya'da görev vermediğini, buna aynen mukabele edileceğini, Yunanistan'da Türk azınlık okullarına tanınmayan bu neviden haklar konusunda bundan böyle mütakabiliyet esası ile sıkı sıkıya bağlı kalınacağını açıklamıştır (Özdemir 2006: 204; Sofuoğlu 1996: 194).

HRO'nun kapatılması ise şöyle gerçekleşmiştir. 1965 tarih ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 1. ve 13. maddelerinin 1971'de Anayasa Mahkemesi'nce iptali üzerine, 12 Ağustos 1971 tarihinde "gizli" bir yazıyla okulun yüksek kısmı, Anayasa Mahkemesi'nin "Özel Yüksek Okulların Devletleştirilmesi" hakkındaki 12 Ocak 1971 tarih ve 1971-3 sayılı kararı ile 9 Temmuz 1971'den geçerli olmak üzere kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun ilgili maddelerini iptal ederek Yüksek Öğretim Kurumları'nın sadece devlet tarafından açılıp işletilebileceğini "emredici" bu karardan sonra, mevcut özel yüksek öğretim kurumları ya faaliyetlerine son vermiş ya da bir devlet üniversitesine bağlanmıştır (Çalan 1994: 31).

Türkiye'nin ve Türk entelektüellerinin, "Türkiye'nin AB, ABD, Yunanistan, İsrail, vb. ülke ve güçlerin hedefi bir devlet olduğu ve bu güçler tarafından yıkılmak, parçalanmak, yok edilmek" istendiği yollu *kuşkucu* öngörü, kabul ve değerlendirmelerden acilen kurtulması ve en öncelikle Türkiye içinde temel insan hak ve özgürlükleri, bireysel tüm haklar, demokratik, laik sosyal bir hukuk devletinin gereken çağdaş ilke ve prensiplerini benimsemesi, özümsemesi ve toplumsal yaşama yerleştirmesi gerekmektedir. Örneğin Cin (2010: 24), HRO-Yunanistan-AB ilişkilerine ilişkin şöyle bir yaklaşımda ve yorumda bulunmaktadır; "*Yunanistan gibi... bazı devletler kendi çıkarları doğrultusunda talepler/koşullar öne sürüyorlar. Örneğin Yunanistan diğer Avrupa Birliği üyesi devletleri de ikna ederek; Heybeliada, "Ekümeniklik, Kıbrıs ve diğer meselelerde amaçlarına/hedeflerine ulaşmak için Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecini Türkiye'den tavizler koparmak, istediklerini yaptırmak ve Türkiye'yi askeri ve siyasi olarak etkisizleştirmek, "zararsız hale" getirmek için bir fırsat olarak görmekte dirler."*

Dolayısıyla, yukarıda vurgulanan husus yerine getirilmeden, diğer deyişle içte demokratik ve özgürlüklerin hükmü sağlıklı bir biçimde yasal olarak kurulmadan, Türkiye'nin karşılaşacağı her ulusal ve/ya uluslararası soruna bilimsel, entelektüel ve toplumsal yaklaşım çoğunlukla şu şekilde olacaktır (zaten de günümüzde yaşanan budur):

(1) Bu sorunlar, yabancı dış gizli güçlerin birer komplosu, şantajı veya kumpası olarak değerlendirilmektedir.

(2) Bu sorunlar, kaynağına bakılmaksızın önyargılı bir yaklaşım, korku ve paranoya ile kabullenilmekte; bunlarla başa çıkmak, onların üzerine bilimsel ve entelektüel olarak ciddi bir şekilde eğilmek, düşünmek yerine, başlar kuma sokulmakta ve adeta bunlar, oralarda durdukları ve yapı ve etkileri ile her geçen gün yükselmelerine karşın, tarafımızdan görülmemeye çalışılmaktadır. Hâlbuki onlar daima orada çözülmeyi bekler olarak durmaktadır.

Yine bir başka konu Patrikhane'nin ekümenikliği meselesidir. İlginç olan Türkiye bu konuda her türlü rezistansı göstermesine rağmen, tüm dünyanın, ABD'nin, ABD'li Ortodoksların, Lozan'a göre varılan mutabakatla genel kabulü "İstanbul Başpiskoposluğu" olan kurumu, kendi Ortodoks kiliselerinin bağlı olduğu merkez ekümenik patrikhane (eşitleri arasında birinci) olarak farz ve kabul etmeleridir (Cin 2010: 26). Bu nedenle, ABD Başkanları dâhil tüm üst düzey ABD'li devlet yetkilileri Patrik ve Patrikhaneyi ziyaret etmeden

geçmemektedir. Patrik Bartholomeos ise, ilk olarak 16 Ocak 1992’de okulun resmen açılması için Milli Eğitim Bakanı’ndan istekte bulunmuştur (Sofuoğlu 1996: 215).

Bu girişiminin hemen ardından Avrupa Topluluğu Komisyonu Başkanı Jacques Delors, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’na bir mesaj göndererek okulun açılması talebini iletmış; Dünya Kiliseler Birliği ve Fransa Katolik Konseyi de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti nezdinde aynı amaçla isteklerini dile getirmişlerdir (Güler 1999: 66). Ayrıca konuyla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanı’nın İnsan Haklarından Sorumlu Yardımcısı John Shattuck’ın çabalarıyla ABD Dışişleri Bakanlığı’nda “*Din Özgürlüğü Danışma Komitesi*” kurulmuştur (Özyılmaz 2000: 114). Bu komitenin temel amacı, ABD yönetimi ile dini cemaatler arasındaki diyalogu geliştirmek ve bu cemaatlere dünya genelinde yapılan baskılar konusunda ABD yönetimine ulaşan bilgileri aktarmaktır. Bu nedenle ABD, zaman zaman Türkiye’deki gayrimüslim cemaatlerin istek ve arzularını Türkiye’ye iletmektedir (*Milliyet* 1997: 4). Nitekim 1994 Nisan ayında dönemin ABD Başkanı Bill Clinton’ın Ruhban Okulu’nun açılması ve Patrikhane’nin statüsünün iyileştirilmesi ile ilgili dönemin Başbakanı Tansu Çiller’e göndermiş olduğu mektup, ABD’nin konuya ilgisiz kalmadığı ve ABD’deki Yunan Lobisi’nin ve Patrikhane’nin etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir (Çalan 1994: 28). Yine zamanın ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Patrik Dimitrios onuruna verdiği bir yemekte, papaza hitaben, “*Heybeliada’daki Ruhban Okulu’nun kapalı kalmaya devam etmesinin Patriklik üzerindeki etkisini anlıyoruz. Bu yüzdendir ki, inancınızla ilgili ihtiyaçlarınızın karşılanması ve saygın bir geleneğin sürmesi için, Türkiye’yi sürekli olarak okulu yeniden açması konusunda teşvik ediyoruz.*” beyanında bulunmuştur (*Akşam* 2000: 1).

Oran,⁵ bu konuda şu yorumlarda bulunmaktadır; “*Lozan görüşmelerinde Fener’in yalnızca Türkiye’deki konumu tartışıldı ve sırf dinsel işlerle uğraşacağı kabul edildi. Ekümenik sıfatı Ortodoks ilahiyatıyla ilgili bir kavram olduğu için, bu konuda tartışma bile olmadı. Ali Bulaç’ın bin kere söyleyip yazdığı gibi: “Biz Ortodoks ilahiyatına ne karıştırırız?” Yoksa, 1920 modeli laiklik anlayışı ona da mı karıştırıyor? Bedensel titremek zihinsel titreklige, o da kavramları karıştırmaya yol açıyor galiba: Katoliklikte merkez tektir: Vatikan. Ortodokslukta merkez olmadığı bir yana; kıyasıya mücadele vardır. Yunanistan Kilisesi ile Moskova Patrikliği, bulsalar, Fener’i bir kaşık suda boğarlar. Acaba bu ikisinin güçlenmesini mi tercih ederdik? Fener gibi muazzam bir olanak Yunanistan’ın elinde olsaydı, zil takar oynardı; hiç düşünmüş müydünüz?*” Oran’ın görüşleri, bir hayli derinlikle ve detayıyla irdelenecek kadar önemlidir.

Dolayısıyla, çalışmada varılan nokta da tahlil etmemizi ve cevabını bulmamızı gerektiren çok önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. Bu da, HRO’nun gerçekte açık olup olmadığı ve aslında hangi okulun açılmak istendiği konusudur.

3. HRO ASLINDA AÇIK MI?: HANGİ OKUL AÇILMAK İSTENİYOR?

Cin’e (2010: 27) göre, asıl düşünülmesi ve cevaplandırılması gereken soru şudur: Açılması düşünülen veya talep edilen, Heybeliada Ruhban (Azınlık) Okulu mudur; yoksa Heybeliada Ruhban (Uluslararası) Özel-Özerk Yüksek Okulu mudur?

1950’de DP’nin iktidar olması ile Türkiye’de azınlıkların haklarında çeşitli iyileştirmeler görülmeye başlanmıştır. DP iktidarının ikinci yılında, MEB’in emriyle okulun var olan üç sınıflı kısmına bir sınıf ilave edilerek “Teoloji İhtisas Okulu” olarak derecelendirilmesi sağlanmıştır. Böylece yüksek okul denilen kısmın bir yıllık bir eğitimi kapsadığı ve öğrencilerin büyük kısmının da Patrikhane’nin yetki alanındaki bölgelerden geldiği görülmektedir. Örneğin, yüksek okul olarak faaliyetlerine başlayan HRO yüksek kısmının 1962’de toplam 81 öğrencisi bulunmakta olup, bunların yalnızca 11’i TC vatandaşı İstanbul Rum azınlık mensubudur.

⁵ Ayrıntı için bkz. [www.baskinoran.com/gazete/213\)Korku\(14-07-2004\).rtf](http://www.baskinoran.com/gazete/213)Korku(14-07-2004).rtf) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016)

1963'te ise toplam 76 öğrencinin 12'si TC vatandaşı İstanbul Rum azınlık mensubudur. Geçmişte 1949 yılında ise, HRO, tamamı TC vatandaşı İstanbul Rum azınlık mensubu olan toplam 16 öğrenciye sahipti. HRO'nun yüksek okul bölümünün 1971'de kapatılmasından sonra, Patriklerin Türk hükümetleri nezdinde okulun yüksek okul kısmının tekrar açılmasına yönelik bazı girişimleri olmuştur. Gerek Patrikhane, gerekse Yunan/Rum tarafının okulun yüksek okul kısmının tekrardan açılmasına yönelik taleplerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

(1) HRO, Lozan 40. ve 41. maddeleri kapsamına giren azınlık okullarındandır, dolayısıyla açılmalıdır.

(2) HRO, Patrikhane'nin ruhban ihtiyacını karşılamakta; ancak okulun yüksek okul kısmı kapalı olduğu için ruhban adayları Türkiye dışına gönderilmekte, bu da verimsiz olmaktadır. Bu yüzden HRO'nun yüksek okul kısmı da açılmalıdır.

(3) Patrik adayları TC vatandaşı olmak zorunda olduğundan, ruhban adaylarının yetiştirilmesinde bu denli karşılaşılan güçlükler sonucunda, bir süre sonra Patrikhane TC vatandaşı ruhban adayı dahi bulamayacak ve hatta kapanacak hale gelecektir.

(4) Yüksek okula 1964 öncesi olduğu gibi yabancı öğrenciler de alınabilmeli ve yüksek okul, müfredat ve öğretmenleri dâhil Patrikhane'nin öz yönetimi, denetimi altında olmalıdır.

(5) Ruhban, azınlıkların dini vecibelerini yerine getirmelerinde vazgeçilmez bir unsurdur. Dolayısıyla ruhban ihtiyacının karşılanması konusu, aynı zamanda bireysel özgürlükler/haklar çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Bunun hukuki temelleri de, bunca AB uyum yasası, paketi ve uygulamalarından sonra artık azınlıklara verilen "pozitif haklar" da değil, ülkedeki herkes için geçerli olan bireysel haklardan yani "negatif haklar" da aranmalıdır.

1971'de Türkiye'deki özel yüksek okulların devletleştirildiği ya da kapatıldığı tarihi bir hakikattir. Örneğin bir azınlık okulu olmanın aksine çoğunluk okulu olan Amerikan Robert Koleji'nin yüksek okul bölümü de bu dönemde kapatılmış ve binaları Boğaziçi Üniversitesi'ne devredilmiştir (Akyüz 1989: 417). Dolayısıyla buradan elde edebileceğimiz en önemli tespit şudur: 1971 yılında HRO'nun dört yıllık lise bölümü kapatılmamıştır ve günümüzde de açıktır. Kapatılan ve 1971 sonrasında da çeşitli ulusal ve uluslararası politik mülahazalara konu olan HRO'nun yüksek okul bölümüdür. Bu duruma göre, HRO açıktır. Aslında üçüncü taraflarca hararetle talep edilen HRO'nun özel-özerk yüksek okul bölümünün açılmasıdır.

Bu anlamda, kimi değerlendirmelere göre "Patrikhane", yabancı uyruklu öğrencili (uluslararası) ve kendi yönetimi, denetimi altında olacak, müfredatını da öğretmenlerini de kendisinin belirleyeceği (özel, özerk) bir "Yüksek Okul" statüsündeki Ruhban Okulu'nun açılmasını talep etmektedir. Yine bu değerlendirmelere göre, Patrikhane'nin, HRO'nun bünyesinde bir özel-özerk yüksek okul açılmasını istemesinin ardında yatan asıl neden, İstanbul Rum Başpiskoposluğu'na uluslararası hukuk tüzel kişiliği ile uluslararası kamu hukuku çerçevesinde "evrensellik-ekümeniklik" statüsü kazandırmaya çalışmaktır (Cin 2010: 38).

Bu endişe ve korkuların yersiz olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle, kimi kesimler için, HRO'nun yüksek okul bölümünün açılması halinde Yunanistan'ın tarihi Büyük Ülkü'sü olan Megali İdea'nın canlanacağı endişesi tuhaf bir korku ve paranoya unsurudur. "Bütün Helenleri kurtarmak ve Yunanistan ile birleştirmek politikası" olarak açıklanabilecek Megali İdea, Yunan iç ve dış politikasının canı, kalbi, ruhudur. Yunanistan, bugünkü Türkiye sınırları içinde bulunan Ege Denizi, Ege bölgesi, Doğu Karadeniz (Pontus) ve İstanbul gibi bazı toprakları "milli hedef" olarak benimsemiştir. Dolayısıyla Yunanistan'ın irredentist (yayılmacı) politikalarla elde etmek istediği Ege, Kıbrıs, Batı Trakya ve Doğu Karadeniz gibi coğrafyalar, yayılmacı emellerinin hedefleri arasında bulunmaktadır ve bu hastalıklı düşünce "Megali İdea" denen tuhaf ruhtan kaynaklanmaktadır. Yunanların çok eskilerde kaybettikleri toprakları geri alma arzuları, özellikle bağımsızlıklarını kazandıkları 1830 sonrası, genelde Osmanlı hâkimiyeti

altında bulunan ve içinde çoğunlukla Rum-Ortodoks Hıristiyanların yaşadığı ülke veya bölgelere yönelmiştir. 1850'lerin ilk yıllarında Osmanlı Devleti Rusya ile harp halinde iken, bu anlayış "Büyük Ülkü" anlamına gelen "Megali İdea"ya dönüşmüş ve bu büyük ülkü ile Yunanlar kendi hâkimiyetleri altında bulunan bir Bizans İmparatorluğu'nu kısmen de olsa yeniden canlandırmak arzusuna kapılmışlardır. Bugün de kıta Yunanistan'da Yunan bayrağının yanında sarı renkli ve çift başlı Bizans kartalını taşıyan bir bayrak devamlı dalgalanmaktadır (Ak 2012: 314-322).

Gazioğlu (1996: 37) ise, Megali İdea'yı şöyle tanımlamaktadır; "*Yunanistan'ın bu hastalıklı ülküsünün temelinde, yayılmacı ve emperyalist bir emelin bulunduğu tarihi bir gerçektir. Her Yunanlı hala "Konstantinopoli" olarak adlandırdıkları İstanbul'u Helenizm dünyasının başkenti yapacakları günün rüyasını görmekte ve İzmir'i, Ege Bölgesi'ni, Pontus adını verdikleri Karadeniz Bölgesi'nin Doğu'da büyük bir kısmını, Kıbrıs'ı, hatta Mısır'a kadar uzanan toprakları alarak, eski Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma hayaliyle yetiştirilmektedir. Çünkü Megali İdea'ya göre bu topraklar, Helen dünyasının yabancı ellerde kalan ve kurtarılmayı bekleyen ayrılmaz parçalarıdır. Bu nedenle, Batı Trakya ve Kıbrıs'taki Türk toplumlarının ortak kaderinde Yunan yayılmacılığının, Yunan fanatizm ve şovenizminin baskı ve tehditlerine karşı direnmek ve ulusal kimliğimizi korumak savaşımı vardır.*"

Keza her ne kadar Yunanistan'ın tarihten gelen bir Megali İdea'sı ile bağlaşıklık Helen emperyalizmi tutkusu ve Patrikhane ile karşılıklı siyasi, tarihi ve kültürel bir ilgi, bağlılık ve yakınlığı olsa da, günümüzde gerek dünyanın, gerekse Türkiye'nin vardığı siyasi, iktisadi, askeri ve hukuki gelişmişlik düzeyi dikkatli ve rasyonel bir biçimde irdelendiğinde, ne Yunan Megali İdea'sının, ne Helen emperyalizminin ne de günümüzün modern ancak ekonomik olarak dibe vurmuş Yunanistan'ının artık Türkiye'ye husumet teşkil edici ve geçerli bir takım argümanlar üretemeyeceği düşünülmektedir.

Türkiye, 2000'li yıllarda; genç ve dinamik nüfusuyla G-20 içerisinde, ekonomisi, hükümeti ve siyasal rejimi oturmuş, istikrarlı ve güçlü bir ülke statüsüne yükselmiştir. Bu milli güç unsurları, hızlı ve yükselen bir ekonomik gelişmişliği, Rusya Federasyonu (RF) gibi önemli komşularıyla özellikle enerji alanında gerçekleşen stratejik birliktelikleri, ABD ile olan stratejik ortaklığı Türkiye'nin aslında ne HRO'dan ne onun yüksek okulundan ne de Patrikhane'nin ekümeniklik taleplerinden korkmasını, çekinmesini kesinlikle gerektirmemektedir. Bu konular, şu anda ekonomisi ve çağdaş yaşam düzeyi hızla ilerleyen, yükselen ve değişen Türkiye'nin enerjisini tüketmemesi gereken konulardır.

Dolayısıyla, Helen emperyalizminin bir Türk korkusu, bir yayılmacı duyguyla ürettiği tarihsel Megali İdea paranoyasından 80 milyon nüfuslu Türkiye'nin de etkilenip, benzer paranoyalarla anti-Megali İdea tezleri yaratarak, 10.5 milyon nüfuslu Yunanistan'dan, Türkiye'de kalmış çoğu yaşlı 1500 civarındaki Rum Ortodoks vatandaşından korkması yersiz ve anlamsız görünmektedir. Zira güç ve bilgi, ancak güçlü ve bilgili olduğunu ve gücünü ve bilgisini nasıl kullanabileceğini bilenlerin kullanım araçları olabilir. Bunları bilmeyen veya gereğince farkında olamayanlar, devlet de olsalar, ancak başlarını kuma sokarak, çözüm siyasaları üretememenin verdiği korku, endişe ve çaresizlikler içerisinde, mevcut ve hatta her geçen gün büyüyen sorunları görmeme, işitmeme ve konuşmama (diğer deyişle üç maymun) yolunu benimsemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Günümüz Türkiye'sinde de, Patrikhane'nin HRO yüksek okul kısmının açılması ile ekümeniklik taleplerine ilişkin gelişmeler bu meyanda değerlendirilebilir. Zira Oran'ın da vurguladığı gibi, bu konuda devlet ve toplum aklı olarak "korku çok, ancak mantık yoktur."⁶

Yine HRO yüksek okul kısmının açılmasına ilişkin iç siyasette duyulan bir başka endişe de, Oran'ın deyişiyle, HRO'da yaşanabilecek bu olumlu gelişmenin, Türkiye'de İslamcı

⁶ Ayrıntı için bkz. [www.baskinoran.com/gazete/213Korku\(14-07-2004\).rtf](http://www.baskinoran.com/gazete/213Korku(14-07-2004).rtf) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016)

tarikatlara emsal teşkil edebileceği ve onların da kendi okullarını açmalarına, oralarda dinsel giysiyle eğitim yapmalarına ve benzeri hususlara yol açabileceği yönündedir. Oran'ın⁷ bu konudaki önerisi ise oldukça yalın ve rasyoneldir; “Lozan'daki gayrimüslim “artı” haklarının ülkedeki İslamcı tarikatlara emsal olacağından korkuyorsanız, getirdiğiniz her kısıtlamanın altına 3 kelimelik bir fıkra eklersiniz, olur biter: “Lozan hükümleri saklıdır.”

Ayrıca, günümüz Türkiye'sinde YÖK ve/ya MEB'e bağlı olarak, devlet üniversiteleri bünyesindeki yüze yakın sayıdaki İlahiyat Fakülteleri ile bini aşkın sayıda İmam-Hatip Lisesi ve Ortaokulu'na ilave olarak sözde devlet denetim ve gözetimi altında görünen ve çeşitli İslami cemaat ve/ya tarikat vakıflarınca açılmış birçok özel ilköğretim kurumu ile üniversitenin mevcudiyeti göz önüne alındığında, HRO'nun yüksek okul kısmının açılmasının aslında çok da anormal bir gelişme olmayacağı düşünülmektedir. Keza:

(1) Türkiye'deki laik-demokratik siyasal rejimin öngördüğü ilke ve prensipler, vicdan ve inanç hürriyeti bağlamında böyle bir okulun açılmasını zaten dikte etmektedir.

(2) Hıristiyan ilahiyatıyla ilgili bir eğitimin HRO'nun açık ve faal bir yüksek okul bölümünde özgürce sürdürülebilmesi, zaten Türkiye'nin demokratik yapısıyla da bağdaşır bir durumdur.

(3) Ayrıca HRO'da böylesi bir yüksek okulun açılması meselesini, Lozan Barış Antlaşması'nın “Azınlıkların Korunması” başlığı altında düzenlenen 45. maddesi altında düzenlenen hükümden kaynaklanan ve “Türkiye'nin gayrimüslimlere verdiği hakların, Yunanistan tarafından da ülkesindeki Müslümanlara uygulanacağı” şeklinde bir mütekabiliyet (karşılıklılık) konusuna da bağlayan kimi görüş ve değerlendirmeler mevcuttur (Özdemir 2006: 205-207; Cin 2010: 33-35). Mütekabiliyet görüşünü savunanlar, Lozan Barış Antlaşması'nda özellikle 40. maddesine atıfta bulunmaktadır ki, örneğin Arslan'ın (2009: 15) vurgusuyla, Lozan'ın “Akalliyetlerin Himayesi” (Azınlıkların Korunması) başlıklı 3. bölümünde Müslüman olmayan Türk uyruklarının hakları düzenlenmiştir; “MADDE 40: Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.” Ancak bu konudaki kimi karşıt görüşler de, Lozan'ın “Akalliyetlerin Himayesi” (Azınlıkların Korunması) başlıklı 3. bölümünde yer alan - 45. madde dâhil- tüm hükümlerin genel olarak bir karşılıklılık kuralı içermediğini, bilakis bir “paralel yükümlülük”, “paralel uygulama” getirdiğini savlamaktadır; “45. maddede sözü edilen düzenleme, devletler hukukunda ifadesini bulan, ‘paralel uygulama’ yı öngören düzenlemedir.” (Özdamar vd. 2007: 145, dipnot 21)

Bu karşıt görüşler içerisinde Oran'ın yorumları oldukça manidar ve dikkate değer olup, daha derinlemesine analiz ve irdelenmeyi hak eder niteliktedir; “Lozan'ın 45. maddesi mütekabiliyet değil, “paralel yükümlülük” maddesidir! Türkiye'nin gayrimüslimlere verdiği hakların, Yunanistan tarafından da ülkesindeki Müslümanlara uygulanacağını söyler; b) İnsan haklarında mütekabiliyet olmaz! Üstelik, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Md.60/5 bunu açıkça yasaklamıştır; c) Mütekabiliyet olsun demek, açıkça şu demektir: “Sen benim soydaşımı ezersen, ben de kendi vatandaşımı ezerim!” Bunu hiç böyle düşünmüş müydünüz? Her şeyi bir yana bırakın; Fener derken, bütün Hıristiyan vatandaşların (Ermeni, Süryani, vb.) dinlerini yasaklıyorsunuz, çünkü İslam'ın aksine Hıristiyanlıkta ruhbun şarttır. Bunun adı, resmen, dinsel özgürlüklerin engellenmesidir, Lozan Md.38/2, Md.40 ve Md.42/3'ün kesin

⁷ Ayrıntı için bkz. [www.baskinoran.com/gazete/213Korku\(14-07-2004\).rtf](http://www.baskinoran.com/gazete/213Korku(14-07-2004).rtf) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016)

*ihlalidir; bunu düşünmüş müydünüz? Önemli değil; yarın Strasbourg'dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Md.9'a muhalefetten "din hürriyetini ihlal" kararı çıkınca düşünürsünüz."*⁸

4. SONUÇ VE DÜŞÜNCELER

HRO'nun açılması konusunda, okulun açılıp açılmaması bakımından değil, okulun açılması durumunda tâbi olacağı kuralların belirlenmesi bakımından sıkıntı yaşandığı anlaşılmaktadır. Farklı yorumlar ve marjinal değerlendirmeler aslında çözümü kolay olan HRO meselesini içinden çıkılmaz bir hale sürüklemiş gibi görünmektedir. Sorunlar yumağı haline gelen meselede bir ipucu bulma arayışları sürerken konunun diğer muhatabı olan Patrikhane, okulun devlet kontrolü ve denetiminde olmasını kabul etmeyerek. Patrikhane'ye bağlı bir kurum olarak açılmasını istemektedir. Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bulunan bir okulun, devlet denetimine tâbi olmaması kabul edilir bir talep olarak görülmemelidir. Mevcut AKP hükümeti, AB'ye uyum çalışmaları doğrultusunda, bu konu ile yakından ilgilenmekte ve okulun açılması yönünde yoğun çalışmalarını istekle sürdürmektedir.

Bu dönemde, okulun MEB'e bağlanması veya İlahiyat Fakülteleri gibi YÖK'e bağlanması yönündeki çözüm önerileri, daha önce olduğu gibi yine gündeme gelmiştir. Her iki formüle de sıcak bakmayan Patrik Bartholomeos, hükümeti sıkıştırması için Yunanistan, AB ve ABD'den yardım talep etmekte ve konuyu uluslararası arenanın gündeminde tutmaya çalışmaktadır. Patrik, okuldaki eğitimin ortaöğretim düzeyine indirilmiş olacağı nedeniyle okulun, MEB'e bağlanmasına itiraz ederken okulu denetleyemeyeceğini söyleyen MEB de 2547 sayılı YÖK yasasında değişiklik yapılarak YÖK'e bağlanmasının uygun olacağı görüşünü savunmaktadır. YÖK yetkilileri ise, YÖK yasasının "Atatürk İlkelerine bağlılık", "kılık kıyafet konusu" gibi temel hükümlerine HRO'nun uymasının sağlanmasının imkânsız olduğunu ve laik kurumlar olan İlahiyat Fakülteleri ile dinî okul olan Ruhban Okulu'nun bir tutulamayacağını belirtmektedirler. Nihayetinde Türk Dışişleri Bakanlığı, HRO'nun yeniden MEB denetiminde, vakıf bünyesinde iki yıllık ön lisans programı şeklinde eğitim verebileceğini kararlaştırmışsa da okulun açılması sağlanamamıştır. AB ile uzun sürecek müzakere dönemine bırakılmış olduğu anlaşılan konu "Ekümeniklik" iddialarıyla birlikte, tekrar tekrar Türkiye'nin gündemine oturacaktır.

Şurası da gözden uzak tutulmamalıdır ki; nüfusunun % 98'i Müslüman olan ve türbanlı milletvekillerinin ve öğrencilerinin TBMM ve üniversitelere girme konusunda ve hatta anaokulundan itibaren kız öğrencilere başını örtebilme özgürlüğü ve mutabakatı sağlanmış durumdaki günümüzün *yeni* Türkiye'sinde, Ortodoks dinine mensup öğrencilerin ister dinî isterse siyasi amaçlarla olsun, üniversite kapılarından hangi kıyafetlerle girmek isteyebileceklerini kestirmek zor değildir ve buna da türban özgürlükleri kapsamında izin vermek gerekmektedir. Bir devlette yurttaşları arasında çifte standart olamaz (Yalçın 2008: 153).

Patrikhane, Ruhban Okulu'nun şu şartlarda açılmasını istemektedir:

- (1) Okul, sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan öğrenci değil, dünyanın her tarafından öğrenci alabilmeli,
- (2) T.C. Devletinin bu okul üzerinde hiçbir şekilde denetim hakkı olmamalı,
- (3) Patrik ve kendine bağlı metropolitlerde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı kaldırılmalıdır.

Patrik, ABD gezisi sırasında Los Angeles Times'e verdiği demeçte "Heybeliada Ruhban Okulunun açılmasının, Patrikliğin geleceği açısından vazgeçilmezliğini" üzerine basa

⁸ Ayrıntı için bkz. [www.baskinoran.com/gazete/213\)Korku\(14-07-2004\).rtf](http://www.baskinoran.com/gazete/213)Korku(14-07-2004).rtf) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016)

basa vurgulaması, konunun sadece basit bir eğitim faaliyeti olmadığını kanıtıdır (Çelik 1995: 25).

Bununla birlikte, Fener Rum Patrikhanesi gibi kurumları, sürekli fesat yuvası olarak algılaması nasıl hastalıklı bir şeyse, sanki dünya bir gül bahçesiymiş de, bu bahçede dikenli kalan tek yer Türkiye'deki uygulamaları gibi düşünmek, Fener Rum Patrikhanesi'ni elini eteğini bu dünya işlerinden çekmiş bir ibadethaneden ibaret görmek de o derece saf bir yaklaşımdır (Mert 2004: 4).

Ruhban Okulu'nun açılabilmesi öncelikle Fener Rum Patrikhanesi'nin iradesine bağlıdır. Patrikhanenin, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasını, Anayasamız, yasalarımız ve Lozan Anlaşması doğrultusunda, YÖK'e bağlı bir öğretim kurumu olarak, diğer vatandaşlara tanınan eşit haklar çerçevesinde açılmasını istemesi halinde bu talebin yerine getirilmemesi için hiçbir gerekçe bulunmamaktadır.

Lozan Barış Antlaşması'nın 37. maddesi ile Türkiye, 38. maddeden 44. maddeye kadar olan maddelerin kapsadığı hükümleri kendi iç hukukunun temel yasaları olarak tanımış ve bu hükümlere aykırı hiçbir kanun, yönetmelik, tüzük vs. çıkarmamayı, hiçbir resmi işlemin bu hükümlerle çelişik olmamasını ve bu hükümlerden üstün sayılmamasını akdi yükümlülük olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla Heybeliada Ruhban Okulu da “özel yüksek okul” statüsünde değerlendirilecekse, okulun varlığını sürdürebilmesi ancak Türk üniversitelerinden birisine veya bir ilahiyat fakültesine bağlanarak mümkün olabilecektir. Hukuki olarak da makul görünen budur.

KAYNAKÇA

- ABACIOĞLU, Kamuran, *Türkiye*, 9 Ekim 1988.
- AK, Gökhan (2012), “Megali İdea, Hissiyat, Önyargı ve Güvensizlik Fenomenleri Bağlamında Türk-Yunan İlişkileri'ne Bir Bakış”, *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a: Akdeniz ve Sorunlar*, Ed. Ulvi Keser, AKAUM Yayını, Ankara, s. 314-322.
- Akşam*, 18 Mayıs 2000.
- AKYÜZ, Yahya (1989), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)*, 3.b., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Ankara.
- ARSLAN, Kahan Onur (2009), “Türk Hukuku Sınırları İçinde Ruhban Okulu Açılabilir mi?”, *Hukuk Gündemi*, Sayı 12, s. 14-16.
- BENLİSOY, Yorgo ve MACAR, Elçin (1996), *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yayınları, Ankara.
- BERKES, Niyazi (2002), *Patrikhane ve Ekümeniklik*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- CİN, Turgay (2010), “Heybeliada Ruhban Özel Yüksek Okulunun Eğitim ve Öğretime Açılması Meselesi”, *Ege Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Seminerleri 2009-2010*, Egetan, İzmir, s. 22-39.
- ÇALAN, Gökür (1994), “Fener Patrikhanesi Vatikan Olma Yolunda”, *Nokta*, Sayı 37, (4-10 Eylül).
- ÇELİK, Mehmet (1995), *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. yy. 'a Kadar)*, 2.b., Elazığ.

ERYILMAZ, Bilal (1992), *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

European Commission (2000), *2000 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress towards Accession*.

GAZİOĞLU, Ahmet (1996), “Batı Trakya, Kıbrıs ve Yunan Emelleri”, *Yeni Batı Trakya Dergisi*, Sayı 141.

GÜLER, Ali (1999), *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ocak Yayınları, Ankara.

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf, s. 44, (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016).

KALPAKÇIOĞLU, Özdemir (1994), *Yunan'dan Dost Olmaz*, Form Matbaacılık Limited Şirketi, İstanbul.

KILIÇOĞLU, Safa, ARAZ, Nezihe ve DEVRİM, Hakkı (Yay.Haz.) (1993), “Heybeliada”, *Meydan Larousse, Cilt 10*, İstanbul.

MACAR, Elçin ve GÖKAÇTI, Mehmet Ali (2009), *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, TESEV Yayınları, İstanbul.

MERT, Nuray, *Radikal*, 15 Temmuz 2004.

Milliyet, 24 Ekim 1997.

ÖZDAMAR Demet, DEĞER, Senem ve Mertkan Uçkan (2007), “5555 Sayılı Yeni Vakıflar Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1-2, s. 139-234.

ÖZDEMİR, Şerife Gül (2006), “Hukuk Merceği Altında Heybeliada Ruhban Okulu”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları: Birikimler 2*, Ed. Muharrem Balcı, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, s. 201-209.

ÖZEL, Sibel (2006), “Hukuki Açından Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXIV, Sayı 1, s. 25-48.

ÖZYILMAZ, Emre (2000), *Heybeliada Ruhban Okulu*, Tamyay Yayınları, Ankara.

SOFUOĞLU, Adnan (1996), *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, Turan Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, M. Süreyya (1996), *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

TEKİRDAĞ, M.C. Şehabeddin (1967), “Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhâne”, *BDDT*, Cilt 1, Sayı 1, s. 53-54 (52-55); Cilt 1, Sayı 2, s. 49-53.

TÜRKER, Orhan (2001), *Fenari'den Fener'e*, Sel Yayınları, İstanbul.

[www.baskinoran.com/gazete/213Korku\(14-07-2004\).rtf](http://www.baskinoran.com/gazete/213Korku(14-07-2004).rtf) (Erişim tarihi: 15 Ekim 2016).

YALÇIN, Emruhan (2008), “Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, s. 125-158.